

Debatanmeldelser

Modernitetens gennembrud på Færøerne

| CHARLOTTE LANGKILDE: *Færøerne. En moderne nation fødes*, Lindhardt og Ringhof, København 2018, 552 s., 349,95 kr.

I tiden omkring det liberale gennembrud i Danmark, nærmere betegnet i juli 1849, ankom Carl Emil Dahlerup som nyudnævnt amtmand til Færøerne. Han forlod øerne igen i februar 1861 efter godt 11 turbulente år i øernes mest magtfulde stilling. På det tidspunkt var han kommet i konflikt med stort set alle præsterne og det overvejende flertal af lagtingsmedlemmerne, hvilket har givet ham et tvivlsomt eftermæle som amtmand. En tvivl om berettigelsen i amtmand Dahlerups dårlige eftermæle inspirerede Charlotte Langkilde til at skrive bogen *Færøerne. En moderne nation fødes*. Bogens hensigt er at gøre op med fortællingen om amtmanden som arrogant og en tyran, men også med andre myter i færøsk historie.

1850'erne er et centralt og turbulent tiår, hvor først Lagtingets genoprettelse som amtsråd i 1852 og dernæst indførelse af frihandel i 1856 slog fast, at de moderne tider var nået til Færøerne. Årsagen til Dahlerups turbulente årti skal, som forfatteren også påpeger, søges i disse store ændringer. Langkilde lægger sig i sine vurderinger på samme linje som en del færøsk historieskrivning og finder, at det er præcis i Dahlerups tid, at øerne går „fra noget, der lignede middelalder, til at være en moderne nation“ (s. 9-10).

Der er uden tvivl behov for at genfortolke Færøernes tidlige moderne historie, og derfor er bogen et modigt og prisværdigt projekt. Der er heller ikke tvivl om, at bogen bidrager med væsentlige nuanceringer af de dansk-færøske relationer i 1850'erne, især de udfordringer, som tidens omvæltninger gav amtsinstitutionen. Men selv om den formår at rydde op i og nuancere dele af historien, så bliver den ikke

et opgør med historiske myter. Den er tværtimod med til at bekræfte nogle af dem. En egentlig historie om nationens fødsel er den heller ikke. En eksplicit moderniseringsforståelse og en mindre selektiv læsning af færøsk historieskrivning kunne have rettet på nogen af de fejl-greb, vi mener bogen indeholder.

Bogens opbygning og argumentation

Bogen består af tre dele, hvoraf den første udgør en optakt til selve beretningen om 1850'erne. Her er der tale om en sammenfatning af Færøernes tidlige historiske udvikling og tilknytning til Danmark. På grund af befolkningens bestræbelser og embedsmænds initiativer var der i 1800-tallets første tid sket en del fremskridt. Denne udvikling blev begunstiget af, at en opposition på daværende tidspunkt knap kunne skimtes (s. 37). Alligevel var øerne en blindtarm i riget, uden udviklingsmuligheder (s. 35). Den vigtigste årsag til stilstanden var monopolhandlen, som der i årtier havde været tale om at få ophævet. Selv om det gamle færøske Lagting blev nedlagt i 1816, og en færøsk ansøgning fra 1846 om en særskilt færøsk stænderforsamling var blevet afvist, så var der ifølge Langkilde heller ikke fra dansk side tvivl om, at Lagtinget skulle genoprettes, når der fandtes kompetente færinger, der kunne tage over (s. 36). Det hører med til historien, at en lignende færøsk ansøgning fra 1844 heller ikke blev imødekommet.

Selv om kendskabet til Færøerne ikke var stort i Danmark, så var det i 1840'erne den almindelige opfattelse, at færingerne følte sig tæt knyttet til Danmark. Tiderne var dog under forandring, og en færøsk bevidsthed om egen kultur og sprog var ved at vokse frem. Den såkaldte skolesag (kapitel 2) og dernæst den af læge P.L. Panums velkendte rapport fra mæslingeepidemien i 1846 (kapitel 3) bidrog til at øge modsætningerne mellem færøsk og dansk. I skolesagen følte færinger sig forbigået af en stænderforsamling, der opfattede færøsk som en fordærvet dansk dialekt og færinger som et almuefolk blottet for højere dannelse, og som derfor gennemtvang dansk skolepligt på Færøerne. Panums beskrivelser af de sociale og hygiejniske forhold på Færøerne blev af færinger opfattet som meget forkerte og har i eftertiden været genstand for en del kontroverser vedrørende danskeres opfattelse af Færøerne. Det slås fast, at modsætningsforholdet mellem Færøerne og Danmark blev større i tiden op til grundlovens vedtagelse (s. 63). Med disse beskrivelser af en voksende opposition kan man sige, at scenen er sat for anden del.

Bogens anden del består af 22 kapitler, hvor læseren inddrages i en på mange måder indsigtfuld og spændende læsning fra 1850'ernes Færøerne. Læseren tages med i færingernes hverdag, i deres konflikter om ret og rimelighed, om deres pligter og rettigheder, om sociale

forhold og forholdet imellem by og bygd samt deres håndtering af særlige omstændigheder, som f.eks. når der blev fundet et skibsvrag, eller der kom adeligt besøg. Scenen er dog først og fremmest arbejdet i det dengang nyoprettede Lagting, hvor lagtingssamlingerne nøje beskrives år efter år. Denne del af bogen giver et unikt indblik i, hvordan det nyoprettede amtsråd indleder arbejdet og udvikler sine interne fremgangsmåder. Også Lagtingets behandling af mange af de væsentlige sager i tiden beskrives, bl.a. monopolhandlens afskaffelse, skolesystemet, fattigvæsenet, infrastruktur, grindelov, finansiering af det offentlige system og øernes sikkerhed.

I centrum af fortællingerne står konflikterne mellem amtmænd Dahlerup og den traditionelle elite i det færøske samfund, dvs. præstestanden og bønderne. Konflikterne omfatter også, hvad man kan kalde *moderne* færinger, især repræsenteret ved exam.jur. Niels Winther, men efter at han havde forladt Færøerne også andre i eftertiden relativt kendte færinger, f.eks. handelsmanden Enok Bærentsen samt skolelærerne Andreas Christian Lützen og Hans David Matras. Det hele spidsede til i 1860, da 12 ud af 18 af Lagtingets medlemmer udvandrede og siden klagede over amtmænd til Justitsministeriet. Så valgte Dahlerup at forlade Færøerne.

I bogen fremstilles Dahlerup som en oprigtig og kompetent mand, der administrerede efter det moderne samfunds principper og tillige var en besindig personlighed, der ikke lod sig provokere. Dahlerups modstandere beskrives derimod som folk, der ikke forstod sagens rette sammenhæng, og deres handlinger var derfor ulogiske og styret af personlige interesser. Især Færøernes første folkevalgte repræsentant i Folketinget og Lagtinget, førnævnte Niels Winther, beskrives som en ren plattenslager med et afmægtigt raseri over for embedsmændene. Winthers demokratiske synspunkter finder ingen anerkendelse hos Langkilde, heller ikke da han og andre foregreb holdninger om Lagtingets indretning, som amtmænd Dahlerup senere gjorde til sine egne (s. 87-88, s. 490, s. 498). Desværre er det gennemgående svært at skelne imellem den retorik, som Langkilde benytter sig af, og de kilder, hun støtter fremstillingen på. Dette forværres af, at der ikke anvendes kildehenvisninger i bogen, hvorved retorikken indimellem mest synes at udtrykke forfatterens egen holdning, i særdeleshed til Niels Winther (f.eks. s. 131, s. 156, s. 171, s. 221, s. 223, s. 527). Man kan næsten sige, at Langkilde gennemfører sit opgør med færøsk historisk skrivning ved at vende den på hovedet. De senere nationale helte bliver til skurke, og den forhadte embedsmand forvandles til helten.

I bogens to sidste kapitler trækker forfatteren argumentationen op til nutiden, dels Dahlerup-mytten, dels antagonismen mellem dansk og færøsk. Det gøres gennem to kapitler, hvoraf den ene (kap. 27) udlæg-

ger, hvordan centrale historikere, Jørgen Steining, Hans Jacob Debes, Jonathan Wylie og Jákup Thorsteinsson, har vurderet Dahlerup. Også her er modsætningsforholdet til Danmark centralt, men det må straks siges, at afslutningen har alt for mange faktuelle fejl. Færøsk blev ikke „det officielle kirkesprog“ på Færøerne i 1939, og færøsk blev heller ikke „Færøernes hovedsprog“ i 1941. Det var absolut ikke med „Hilberts tilslutning“, at færøsk siden blev hovedsprog på Færøerne. Det er heller ikke rigtigt, at den danske regering modsatte sig Færøernes selvstændighed, fordi „beslutningen var grundlovsstridig, eftersom mindre end halvdelen af vælgerne havde stemt for løsrivelse“. Det var heller ikke nogen færøsk „lagmand“ i 1946, som udråbte „Færøernes selvstændighed“, samtidig med at det bliver overset, at et flertal i Lagtinget 21. september 1946 vedtog „lagttingsformandens“ erklæring fra 18. september. Da lagmandsembedet blev genoprettet med Hjemmestyreløven i 1948, var det heller ikke som lagttingsformand (dvs. parlamentsformand), men som landsstyreformand, dvs. regeringsleder (s. 521).

Opgøret med myterne

Man kan hurtigt blive enig om, at en af historikernes vigtige opgaver er at afdække myter, ofte skabt af forkerte eller selektive fortællinger. Som påpeget, er det ikke en ambition vi mener, Langkilde opfylder med sin bog.

Gennem den første del af bogen bruger Langkilde i betænkelig grad de samme forestillinger om danskerens undertrykkelse af Færøerne, som hun ellers hævder at gøre op med. Her finder vi f.eks. nationale færøske fortællinger om, at det selvstændige færøske skriftsprog i 1500-tallet blev forbudt af den danske centralmagt (s. 45); her finder vi fortællingen om konflikten i midten af 1800-tallet mellem „færingerne“ og „den danske overmagt“ om undervisningssproget. Og her får vi fortællingen om, at man i Danmark ikke forstod „sprogets betydning“ og havde „trumfet sin mening igennem“ (s. 52).

Som vi her læser Langkildes beskrivelser, lægger hun den typiske nationale fortælling om de dansk-færøske modsætninger til grund for den modstand, som Dahlerup blev mødt med, da han med de bedste hensigter kom til Færøerne for at blive amtmand. Problemet er bare, at fortællingen om et nationalt modsætningsforhold mellem „færingerne“ og „danskerne“ hører en senere tid til. Ikke engang undervisningssproget havde i 1840'erne interesse uden for en ganske snæver færøsk elite. Disse nationale opfattelser er noget, som både danske og færøske historikere allerede har forladt.

Langkildes opgør med selve Dahlerup-myten lykkes på den måde, at han fremstilles som en pligtopfyldende og betænksom embeds-

mand i tiden. Hans personlighed beskrives også som langt fra den arrogante og magtfuldkomne type, hans samtid og eftertid dømte ham som. Vi skal ikke her gøre os kloge på, hvad Langkildes kildemateriale siger, og det er meget muligt, at han har fået et eftermæle, han ikke har fortjent. Det forekommer dog tydeligt ud fra Langkildes egne gengivelser, at også Dahlerup evnede den arrogance og nedlædighed, Niels Winther beskyldes for. Der kan her henvises til Langkildes egne gengivelser af Dahlerups indberetninger til regeringen (f.eks. s. 94, s. 113, s. 260). Og det er stadigvæk et faktum, at en stor del af hans samtid oplevede ham på den måde.

Myter og faktuelle fejl

I sin dokumentation finder Langkilde en række reproducerede faktuelle fejl om Dahlerup, bl.a. at han kommer til Færøerne i 1848 og er ungkarl. Det rigtige årstal er 1849, og Dahlerup er gift. Disse faktuelle fejl findes, men at de fremstilles som etablerede i den færøske historieskrivning, vil vi dog anfægte. I Lagtingets historie fra 2002 er det tydeligt, at Dahlerups ægteskabelige status ikke er ukendt i færøsk historieskrivning.¹ Fejlen om Dahlerups ægteskabelige status stammer i øvrigt fra Jørgen Steining,² men faktuelle fejl af denne karakter er ikke det samme som nationale myter.

Det er svært for os at se, som Langkilde synes at hævde, at Steining kan være ophav til de nationale færøske myter om Dahlerup (s. 507). Steinings tekster er relativt afbalancerede, og han er langt skarpere i sin kritik af færøske nationalister end af Dahlerup. Eksempelvis skriver Steining om den færøske nationalistleder Jóannes Patursson, at han „ganske manglede evnen til at fastholde og gengive andres synspunkter eller udtalelser korrekt“. nærmest et karaktermord af den færøske nationalistleder.³ Steining har ligeledes gengivet antinationale myter om færøske selvstyrefolk, som vitterligt har været etablerede i færøsk historieskrivning.⁴ Han har heller ikke skrevet tobindsværket, *Færøerne I og Færøerne II*, som Langkilde hævder (s. 507), men artiklerne „Færøernes ældre historie“ og „Nyere historie“ i det første bind af det godt 700 sider lange værk.⁵

¹ *Løgtingið 150*, Tórshavn, 2002, bind 2, side 264; Jonathan Wylie: *The Faroe Islands. Interpretations of History*, Lexington 1987, s. 219-220.

² Jørgen Steining: *Nyere Historie. Færøerne I*, København 1958, s. 216.

³ *Rigsdagen og Færøene*, København 1953, s. 144. Se også Steining 1958, s. 239.

⁴ Hans Andrias Sølvará: „Tilboðið, Alberti og danska stjórnin – ein søga um eina politiska mytu“. *Faroe Scientific Journal*, 59 (2011), s. 20-39.

⁵ S. 173-260.

En mere mytedannende karakteristik af Dahlerup kan nok findes i den historiske litteratur fra 1930'erne, skrevet af den nationale frontfigur Jóannes Patursson.⁶ Der findes også historisk litteratur på Færøerne, hvor Dahlerup af samtidens amtmænd er den eneste, der bliver vurderet så ubetydelig, at han overhovedet ikke bliver nævnt.⁷ Vi mener heller ikke, at omtalen af Dahlerup i historisk litteratur om Færøerne er så entydigt negativ, som bogen hævder.⁸ Hos Jákup Thorsteinsson bliver Dahlerup rost for sine „fornuftige betragtninger“ vedrørende færingernes demokratiske ret til gennem egne repræsentanter at bestemme deres relationer til Danmark, og tidligere historiske fremstillinger om Dahlerup bliver kritiseret. Men der findes også i ældre fremstillinger mere nuancerede beskrivelser, der neutralt belyser modsætningsforholdet mellem amtmænd og de folkevalgte færøske lagtingsmænd.⁹

I bogen mere end antydes, at færøsk historieskrivning og færinger generelt anlægger en danskfjendtlig fortolkning af danske amtmænd og forholdet mellem Danmark og Færøerne (f.eks. s. 279, s. 282). Generelt kan siges, at nogle amtmænd delvis har fået et negativt eftermæle (Løbner, Dahlerup og Rytter), mens andre (bl.a. Frederich Tillisch, Christian Tillisch og Christian Pløyen) har fået et mere positivt eftermæle. I særdeleshed Dahlerups forgænger, Christian Pløyen, har fået et positivt eftermæle, hvor der bl.a. bliver sagt, at „han forstod i sit hjerte folkets tankegang, viste sympati med den fattige mand ... Pløyen elskede folket“.¹⁰ Langkildes fokusering på Dahlerup, der kommer til Færøerne for at foretage „Oprydning“ (s. 121 ff., 126), bidrager derimod til at underkende det arbejde, som forgængerne har fået kredit for.

Påstanden om, at Niels Winther nærmest har fået status som national helt på Færøerne, og at der i færøsk litteratur ikke er nogen bevidsthed om hans udfald og aggressive linje (s. 379-380) holder ikke.¹¹ Det er rigtigt, at der står en statue af Niels Winther i Lagtinget, men grunden er, at han var Færøernes første politiker, ikke en særlig national heltestatus.

Da det i bogen med jævne mellemrum hævdes, at noget ikke er ble-

⁶ Jóannes Patursson: *Føroya søga 1*, Tórshavn 1939, s. 58.

⁷ Rasmus Rasmussen: *Yvirlit yvir Føroya søgu*, Tórshavn 1951.

⁸ Jákup Thorsteinsson: *Et Færø som Færø. Studier i Færøernes Forfatningsmæssige stilling i forhold til Danmark 1834-1852*, Århus 1990, s. 160, 296; *Løgtingið 150*, bind 1, 2002, s. 77-78.

⁹ Rasmus Rasmussen & Heðin Samuelsen: *Føroya søga*, Tórshavn 1965, s. 84-85.

¹⁰ Rasmus Rasmussen: *Yvirlit yvir Føroya søgu*, Tórshavn 1951, s. 24-25.

¹¹ F.eks. Jákup Thorsteinsson 1990, s. 299-300, 319.

vet fortalt i litteraturen om Færøernes historie (se f.eks. s. 239), så viser det sig desuden ofte, at det er bogens forfatter, der ikke har sat sig ind i den relevante historiske litteratur, heller ikke i den litteratur, som er angivet i litteraturlisten.¹² Eller også gengives gamle synspunkter (s. 379-380), som færøske historikere for årtier siden har revideret eller endeligt gjort op med.¹³

Det færøske mørke og nationens fødsel

Bogens største fejl er, at den udgiver sig for at være et værk om den færøske nations fødsel, hvad den ikke er. Dertil er fokus på en stærk personlighed (Dahlerup) og et enkelt årti alt for snævert, og anvendelsen af begrebet modernisering er for ubestemt (f.eks. s. 102). Langkilde har skrevet en bog om sin forfader Dahlerups tid som amtmænd på Færøerne, og en titel og et perspektiv, der afspejlede dette, ville have klædt bogen.

Med bogens fastlæggelse af nationens fødsel til et enkelt årti kan man sige, at Langkilde er med til at reproducere det, historikeren Per Boje kalder *den liberale myte*.¹⁴ Den liberale myte lyder, at den danske enevælde var et nærmest statisk samfund, og at vendepunktet var indførelsen af demokrati og fuld næringsfrihed. Det var først, da disse institutioner var etableret, at fremgangen begyndte. Den færøske udgave lyder, at Færøerne i 300 år lå i mørke, men i 1856 kom frihandelen og dermed lyset til Færøerne, som det fremgår af en nu ældre færøsk skolebog. Per Boje viser, at enevældens sidste årtier havde langt større betydning for dansk velstand, end den liberale myte siger. Det samme kan efter vores mening påstås om færøsk historie, og Langkilde giver selv eksempler på, at Færøerne ikke var så tilbagestående, som det ofte bliver fremstillet, men igen rækker den manglende moderniseringsforståelse i bogen ikke til at integrere dette perspektiv.

Forfatteren har selvfølgelig ret i, at der er stof til meget mere forskning i arkiverne, og hun skal have stor tak for at have givet helt ny indsigt i de sager, der har været behandlet i Lagtinget, mens Dahlerup var amtmænd. Når Dahlerup fik et delvist negativt eftermæle på Færøerne, så hang det sammen med hans problemer med at samarbejde med det store flertal af de folkevalgte lagtingsmedlemmer. Ifølge Langkilde var hovedårsagen, at færinger, der næsten alle var analfabeter (en påstand, der kan betvivles, også med udgangspunkt i bogen – f.eks. s. 76-77, 293) og ikke havde forudsætninger for at modstå præ-

¹² Jf. f.eks. Steining 1958, s. 217.

¹³ Jf. f.eks. Thorsteinsson 1990, s. 319, 337.

¹⁴ Per Boje: *Vejnen til velstand. Stat, marked og utopi*. Syddansk Universitetsforlag, Odense 2014.

sterne eller deltage i et demokrati, skulle vænne sig til at dele magten med en kongelig amtmand. Det overses imidlertid, at de stærke amtmænd med demokratiets indførelse måske også skulle vænne sig til at tage hensyn til de folkevalgte, og at problemerne heller ikke forsvandt, da forfatterens problembørn, i særdeleshed Niels Winther og præsterne, sidst i 1850'erne ikke længere sad i Lagtinget. Problemerne i Lagtinget forsvandt først, da Dahlerup i 1861 blev afløst af en ny amtmand, Peter Holten. Resten af århundredet var der tilsyneladende ro om amtmændene og lagtingsarbejdet.

Bogens fokus på amtmand Dahlerup og hans konflikter med Lagtinget afspejles som nævnt ikke i bogens titel. En læser, som ønsker at blive oplyst om amtmand Dahlerups tid på Færøerne, vil få meget ud af at læse Langkildes bog, men en læser, som ønsker en dybere forståelse af Færøernes historie i 1850'erne – i særdeleshed forholdet mellem Danmark og Færøerne – vil få større udbytte af at læse den færøske historiker Jákup Thorsteinssons hovedværk om perioden (jf. fodnote 8). Hans afhandling har en udmærket „perspektivering“ af Færøernes efterfølgende politiske historie, der er bedre og mere nøjagtig end Langkildes kapitel „Sådan gik det siden“. Thorsteinssons portrætter af Dahlerup og Winther er også mere nuancerede end Langkildes og de portrætter, som hun hævder, at færøske historikere har tegnet af dem.

Gestur Hougaard & Hans Andrias Sølvará